

Spotvogelpullen ringen in Noord-Limburg

Een praktijkvoorbeeld van het project pullen ringen

Boena van Noorden

In de vorige OHV (nr. 111) is de nut en noodzaak van het nieuwe project "pullen ringen" uitvoerig toegelicht (Vogeltrekstation, 2007). In deze bijdrage wordt de gang van zaken van een in 2003 gestart pullen-project voor de Spotvogel (*Hippolais icterina*) beschreven. Het is een samenvatting van de bijdrage over dit onderwerp tijdens de laatste ringersdag op 8 december 2007. Achtereenvolgens zullen de aanleiding, de aanpak en enkele resultaten van het onderzoek worden behandeld.

Aanleiding

In de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw stond onderzoek naar de broedbiologie van zangvogels in Nederland op een laag pitje. Alleen aan hollenbroeders werd uitgebreid aandacht besteed. Op het zoeken van nesten heerste in die tijd een taboe. Zo af en toe vond ik bij toeval een nest, maar dat werd spoorlags met rust gelaten om verstoring te voorkomen.

In de jaren negentig, gestimuleerd door het Nestkaartenproject leefde de aandacht voor broedbiologische studies op. Mijn nieuwsgierigheid werd geprikkeld door een aantal inspirerende artikelen over de broedbiologie van onder andere de Appelvink en Bosrietzanger (Bijlsma 1998, Hustings 1997). Het bleek als je maar omzichtig en zorgvuldig te werk gaat dat de verstoring van de broedsels zeer beperkt blijft. Een erg nuttig en eigenlijk onmisbaar hulpmiddel hierbij is de Nestkaarthandleiding (Bijlsma 1996). Het is dan ook niet vreemd dat het pullen-project gekoppeld wordt aan het Nestkaartenproject. In eerste instantie dacht ik dat het zoeken en vinden van voldoende nesten alleen weggelegd was voor de zeer ervaren doorgewinterde veldmensen, die dit ambacht met de paplepel hadden ingegoten gekregen. Op een gegeven moment vond ik bij toeval een nest van een Spotvogel.

Gestimuleerd door het kundige gebouwde nestje met zeer fraaie lila eitjes dacht ik dit is een soort waarvan ik meer wil weten. Al gauw bleek dat er van de broedbiologie van de Spotvogel nog niet zo heel veel bekend was en ik besloot een poging te wagen om meer nesten te vinden. Het eerste jaar wist ik met heel veel moeite 10 nesten te ontdekken, maar het tweede jaar lukte het al om meer dan 30 nesten op te sporen. Een nieuwe wereld was voor me open gegaan. Frappant dat je zo snel een zoekbeeld kunt ontwikkelen! Deze ervaring wil ik graag met anderen delen zodat het pullen project door meer mensen wordt opgepakt. Want ook hier geldt weer hoe meer gevonden nesten (geringde pullen) des te groter wordt de zeggingskracht van het materiaal.

Tips & tricks voor het veldwerk

Voordat je een soort kiest moet je er zeker van zijn dat je voldoende nesten (minimaal 20 per seizoen) kunt vinden. Zoek plekken met hoge dichtheden van je soort. Met behulp van lokale avifauna's, ervaring van anderen of eigen ervaring kan een goede locatie worden gevonden. Voor de mensen die in Limburg aan de slag willen is de website van de Provincie Limburg (zoek onder "natuurgegevens") www.Limburg.nl een handig hulpmiddel. Voor de meeste soorten is hierin een top 5 van de beste kilometerhokken opgenomen. Heb je een terrein gevonden zorg dan vervolgens om (schriftelijke) toestemming van de terreineigenaar. Handig is om zeker een seizoen proef te draaien om te weten of je daadwerkelijk genoeg nesten kunt vinden en om je zoekbeeld te ontwikkelen. Het direct aanvragen van een ringvergunning zonder deze ervaring kan al gauw een teleurstelling opleveren. Heb je een favoriete soort gekozen dan ga je in het geval van de Spotvogel vanaf begin mei, direct na aankomst van de eerste broedvogels, tot half juni de positie van zangposten met behulp van een GPS vastleggen. Bij gebrek aan zo'n apparaat zou je de zangposten nauwkeurig op een kaart kunnen intekenen en met een stukje tape kunnen markeren. Ongeveer 14 dagen nadat een zangpost is geregistreerd wordt ca. 50 meter aan weersijden van de zangplek de vegetatie op de aanwezigheid van

nesten gecontroleerd. Bij hoge dichtheden wordt de vegetatie in zijn geheel afgezocht (koud zoeken). Doordat de nesten van de Spotvogel zich vrijwel allemaal meer dan een meter boven de grond bevinden, zijn de meeste nesten gevonden door vanaf onderin het struikgewas naar boven te kijken. Het nest steekt dan vaak af tegen de lichtere omgeving. Nesten bevinden zich vaak in de hoogste struik in een rij. Kort en vaak eenmalig alarmeren is een goede aanwijzing voor een nest, terwijl langdurig en heftig alarmeren duidt op een paar met pas uitgevlogen jongen. Bij koud en guur weer moet je geen nestbezoeken brengen om te sterke afkoeling van de legsels of nestjongen te voorkomen. Op ongeveer 1 meter van het nest wordt onopvallend een stukje gekleurde tape aangebracht om bij controle het nest snel op te sporen en daarmee de verblijftijd bij het nest te verkorten.

De pullen van de Spotvogel worden geringd op een leeftijd van 4 tot en met 9 dagen. Met vier dagen zitten de slagpennen nog geheel in de bloedspool (stekels) en zijn nog niet alle kopveren in het stekelstadium. Na 9 dagen mogen de pullen niet meer worden geringd omdat ze anders niet meer in het nest teruggeplaatst kunnen worden. Bij sommige zangvogels is het noodzakelijk om de ringen met een markeerstift zwart te maken, omdat ze door de oudervogels als uitwerpselen worden gezien en als zodanig met jong en al uit het nest worden verwijderd. Bij de Spotvogel heb ik dit niet waargenomen.

Leeftijdsbepaling

Van belang is het om de leeftijd van de jongen zo nauwkeurig mogelijk te bepalen. Hiermee kunnen onder andere verschuivingen in de broedfenologie worden vastgesteld. Een fenomeen dat nu onder invloed van de klimaatverandering vol op in de belangstelling staat. Het blijkt dat in de literatuur voor veel soorten nog onvoldoende beschreven is over leeftijdsgebonden kenmerken bij nestjongen (van Noorden in prep.). Het is daarom erg zinvol om hieraan in het project pullen-ringen aandacht te besteden. Naast uiterlijke kenmerken zijn biometrische en gedragskenmerken hiervoor bruikbaar. Bij ongeveer 10% van de nesten die door mij werden gevonden bevonden zich de legsels op

uitkomen. Van deze jongen is dus de leeftijd exact bekend en het is daarom zinvol om hiervan op meerdere dagen (bijvoorbeeld om de dag) de maten te bepalen. Bruikbare parameters zijn lichaamsgewicht, lengte van de vleugel, pen 8, tarsus en staart. Zorg dat tijdens het meten altijd minstens één jong in het nest achterblijft, dit om te voorkomen dat de ouders denken dat het nest gepredeerd is. Verder blijkt dat de jongen op jonge leeftijd met de buiken tegen elkaar liggen als een soort krans en later meer 'dakpansgewijs'. In het laatste geval bij bijvoorbeeld vijf jongen: drie jongen met de buik tegen de nestrand en twee er achter. De kopjes wijzen dan in de richting van de aanvliegrichting van de ouders. Zorg dat je bij terugplaatsing van de jongen deze schikking precies zo doet als bij het aantreffen van de jongen. Deze schikking is belangrijk voor een optimale warmte isolatie. Als er voldoende metingen van jongen van verschillende exact bekende leeftijd zijn verzameld kunnen die voor andere nesten gebruikt worden om de leeftijden en daarmee bijvoorbeeld de datum van de eerste eileg te bepalen.

Een heel fraai voorbeeld hoe de kenmerken van nestjonge zangvogels (nestblijvers) kunnen worden verzameld en gepresenteerd, is te lezen in een recente rapportage voor 7 Amerikaanse zangvogels (Jongsomjit et al. 2007). Het zou mooi zijn als deze methode ook als standaard voor Europese zangvogels zou worden gebruikt. Er ligt op dit terrein nog veel braak en het is een mooie uitdaging voor de Nederlandse ringers om deze leemte op te vullen!

Enkele resultaten

Een belangrijke parameter is de meting van het broedsucces. In figuur 1 is het overzicht van het broedsucces van de Spotvogel en de Tuinfluiter in het studiegebied weergegeven. Uit de praktijk is gebleken dat nesten van Tuinfluiters opvallend vaak tijdens het zoeken naar Spotvogels werden aangetroffen. Het is interessant om twee soorten tegelijk te laten meeliften in het onderzoek op dezelfde locatie, zodat dit informatie verschaft over de oorzaken van een beter of slechter broedsucces. Je verwacht dat als het broedsucces door een algemene factor wordt

bepaald, dat daar beide soorten daar min of meer even zwaar door worden bevoordeeld of benadeeld (bijvoorbeeld hoge predatiedruk of slecht weer). Voor de jaren 2004 t/m 2006 gaat dit behoorlijk goed op. In 2003 was de Tuinfluiter veel succesvoller dan de Spotvogel en in 2007 was het net andersom (figuur 1). Kennelijk speelde in deze jaren een factor een rol die op de ene soort een heel andere uitwerking had dan de andere, of bij de ene soort niet van toepassing was en bij de andere wel. Let wel het zijn voorlopige conclusies die door meer gericht onderzoek moeten worden onderbouwd.

In figuur 2 is het aandeel pullen per jaar op het totaal aantal geringde Spotvogels in Nederland tussen 1936 en 2006 weergegeven. Heel fraai is de opkomst van de mistnetten te zien. Tot en met 1956 werden er alleen nog maar pullen geringd. Jammer dat in die tijd het Nestkaartenproject nog niet draaide, anders hadden we een schat van gegevens over het verloop van het broedsucces gehad. Tot medio jaren zeventig neemt het aandeel geringde pullen gestaag af. Het ambachtelijk opsporen van nesten raakt in de vergetelheid. Daarna wordt zo nu en dan nog een toevallig gevonden nest geringd. Vanaf 1992 komen er verscheidene jaren voor waarin geen enkel nestjong wordt geringd. Vervolgens is het heel aardig om te zien wat de invloed kan zijn van een individuele ringer op het aantal geringde zangvogelpullen in ons land. Vanaf 2004, het moment dat ik begon met het ringen van jonge Spotvogels schiet het aandeel van nul naar 20-30%. Laten we hopen dat dankzij het nieuwe project dit aandeel voor de andere soorten ook omhoog zal schieten!

Literatuur

Bijlsma R.G. 1996. De nestkaart: hoe, wat, waar, waarom. Handleiding Nestkaartenproject, derde versie. SOVON, Beek-Ubbergen.

Bijlsma R.G. 1998. Broedbiologie en aantalsontwikkeling van Appelvinken *Coccothraustes coccothraustes* in Flevoland. Limosa 71:137-148.

Hustings F. 1997. Broedbiologie van Bosrietzangers in Zuid-Limburg. Limburgse Vogels 8: 49-57.

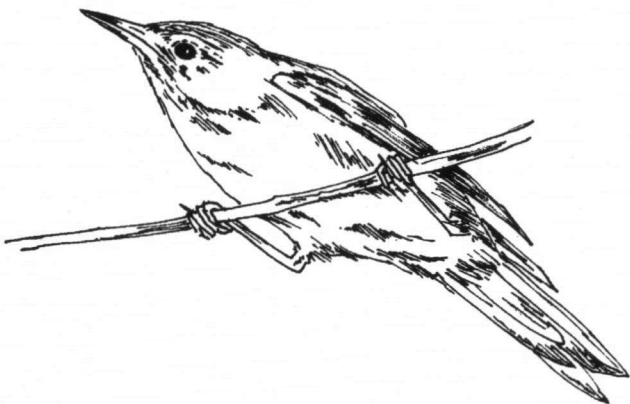
Jongsomjit D., S.L. Jones, T. Gardali, G.R. Geupel & P. J. Gouse 2007. A guide to nestling development and aging in altricial passerines. Biological Technical Publication BTP-R6008-2007, U.S. Fish & Wildlife Service.

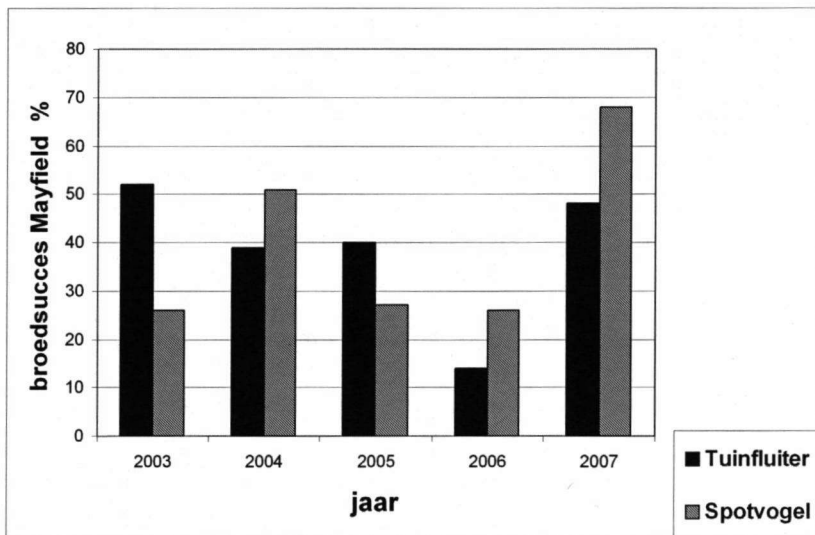
Noorden B. van in prep. Leeftijdsbepaling en groei van nestjonge Spotvogels *Hippolais icterina*. Aangeboden aan Limosa.

Vogeltrekstation 2007. Nieuw project: Pullen Ringen. Op het Vinkentouw nr. 111 pp 6-10.

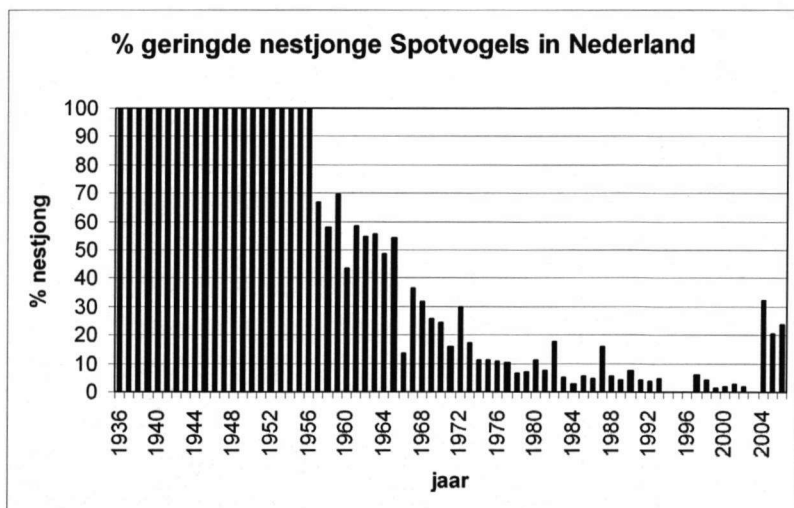
Boena van Noorden
Maassingel 144
5751 VS Deurne

ortolaan@kpnplanet.nl

Figuur 1. Verloop van het broedsucces (Mayfield) van Spotvogels en Tuinfluiter in Noord-Limburg 2003-2007.

Figuur 2. Het aandeel nestjongen op het totaal aantal in Nederland geringde Spotvogels tussen 1936-2006.